

एक सत्यकथा —

गायिकेने ढोळे उघडले !

एका रजपूत महाराजांची स्वामीजीवरील श्रद्धा—श्रद्धा फळास आली—
राज्यांत आनंदी आनंद — गायिकेच्या गायनास हजर रहाण्यास
स्वामीजींचा नकार—नंतर उपरति कशी झाली ?

अबूचा पहाड हें हवा खाण्याचें एक स्थान असल्याचें सर्वांना माहीत आहे. गुजरात काठेवाड व राजपुतान्यांतील अनेक राजे, महाराजे उन्हाळ्यांत अबूच्या आश्रयास जात असत. या देशांत संस्थानांचें अस्तित्व होतें, त्या जमान्यांतील ही गोष्ट आहे. खेत्री या संस्थानचे राजेसाहेब त्या वर्षी अबूच्या पहाडावरील आपल्या बंगल्यांत रहायला आले होते. पहाडावर फिरतां फिरतां एका गुंफेंत त्यांची व स्वामी सच्चिदानंद यांची भेट झाली. स्वामीजींची देहयष्टी विशाल, भव्य व आकर्षक, त्यांचा कोणावरहि प्रथम दर्शनांच प्रभाव पडत असे. ज्ञानसंपन्नहि तसेच. त्यासुळें त्यांच्या परिचयांत येणारा त्यांच्याकडे सहाजिकच आकर्षिला जात असे.

राजेसाहेबांचें व स्वामीजींचें थोडेंसें संभाषण झालें. राजेसाहेबांची त्यांच्यावर श्रद्धा जडली. बंगल्यावर घेण्याची त्यांना विनंती केली व तिला मान देऊन स्वामीजी बंगल्यावर गेले. राजेसाहेबांनी त्यांना २।४ दिवस अत्याग्रहपूर्वक ठेऊन घेतलें. इतर अनेक राजेरजवाडे आसपासच्या बंगल्यांतून रहात असत, ते तैथें घेत जात असत. ते मनांत म्हणूं लागले कीं, खेत्रीच्या राजेसाहेबांस काय हें वेड लागलें आहे ! स्वामींच्या नादीं लागले आहेत !

स्वामी स्वस्थानी जाण्यासाठीं निरोप घेऊं लागले तेव्हां राजेसाहेबांनी मनांतील टोचणी बोलून दाखविली. त्यांना सर्व अनुकूलता होती. परंतु पुत्रसंतती नव्हती. गादीला वारस नव्हता. ते म्हणाले, 'आपला आशीर्वाद असावा. आपण देवासन्निध गेलेले आहांत. आपण मनांत आणिलें तर माझी इच्छा परिपूर्ण होऊं शकते.'

यावर स्वामीजी हंसले, म्हणाले, 'ही सारी प्रभूची लीला आहे; माझ्या कृपेचा कांहीं उपयोग नाही. त्याच्या कृपेस पात्र होण्यासाठीं जपा. तोच तुमची इच्छा पूर्ण करण्यास समर्थ आहे.'

राजेसाहेबांची स्वामीजीवर पूर्ण श्रद्धा होती. त्या श्रद्धेचें फळ त्यांना मिळालें. राणीदें पुत्रास जन्म दिला. राज्यभर आनंदीआनंद झाला. राजघराण्यांतील आनंदाला तर पारावार नव्हता. राजेसाहेबांनी सतत तीन दिवस पुत्रजन्मोत्सव साजरा केला. राजपुतान्यांतील अनेक संस्थानिक या उत्सवांत भाग घेण्यासाठीं आले होते. राजे, महाराजे, सरदार वगैरे बड्या पाहुण्यांनी नगरी गजबजून गेली होती. यावे ते सर्व आले; परंतु ज्यांच्या कृपाप्रसादानें हा आनंदाचा व सोनियाचा दिवस उगवला, ते स्वामीजी नकोत का थायला ?

त्यांची हजेरी नाही तर कसला उत्सव ! स्वामीजी म्हणजे एक लहरी फकीर; ते न आले तर ! कोण काय करणार त्यांचे ! त्यांना आणण्याच्या कामगिरीवर राजेसाहेबांनी आपले एक मंत्री जगमोहन पाल यांची योजना केली. आणि त्यांनी आपली कामगिरी उत्तम-प्रकारे पार पाडिली.

स्वामीजींचे आगमन झाले. स्वामीजीसाठी राजवाड्यानजीकच एक सुंदर तंबू ठोकण्यांत आला होता.

उत्सव चालू होता, रोज रोज नवे व चित्ताकर्षक कार्यक्रम ठेवण्यांत आले होते. एके दिवशी संध्याकाळी एका नामांकित गायिकेच्या गायनाचा जलसा ठेवण्यांत आला होता. राजवाड्यातील भव्य दिवाणखाना श्रोत्यांनी चिकार भरून गेलेला होता. गायिकेकडे सर्वांचे लक्ष लागून राहिलेले होते. ती राजाजेची वाट पहात होती. परंतु राजेसाहेबांचे लक्ष स्वामीजींच्या आगमनाकडे लागून राहिलेले होते. मंत्री महाशय त्यांना बोलावण्यासाठी गेले होते; परंतु ते गेले तसे एकटेच परत आले.

राजेसाहेबांजवळ जाऊन मंत्रीमहाशय म्हणाले, 'स्वामीजींनी नकार दिला. ते म्हणाले, माझ्या सारख्या सन्याशाला गायिकेच्या जलशांत येऊन काय करायचे आहे ! आपण सर्वांनी गायनाचा खुशाल लाभ घ्यावा.'

गायिका जवळच होता. तिच्या कानी ते शब्द पडले. तिला अतीशय दुःख झाले. ती गळत्यासारखी झाली; परंतु तिने कंवर कसली. सूरदासाचे एक पद तिला त्याक्षणी आठवले. त्या प्रसंगाला ते अगदी योग्य होते. ते कवणापूणे व अंतः करणांत काल्वाकालव करणारे होते. आणि मधुर स्वरांत गायिका गाऊ लागली:—

प्रभू ! सोरे अवगुण चित न धरो,
समदर्शी है नाम तिहारो,
चाहे तो पार करो.
ईक लोहा पूजामें राखत,
ईक धर बधिक पयो,
पारस गुण अवगुण नहिं चितवत
कंचन करत खरो.

गायिकेचे ते मधुरालाप, ते आर्तस्वर स्वामीजींच्या कानी जाऊन पडत होते. एकेक चरण आळविला जात होता आणि त्याबरोबर स्वामीजींची अस्वस्थता वाढत चालली होती.

गायिका म्हणजे एक हलक्या बर्गीतील बाई ! तिचे गायन ते काय ऐकायचे ? त्या गोष्टीशी आपले कर्तव्य नाही, अशा आमक समजुतीने स्वामीजींनी जलशास हजर रहाण्याच्या बाबतीत जाणून बुजून टाळाटाळ केलेली होती; परंतु आतां त्यांना आपल्याकडून घडलेल्या अनादराची व चुकीची जाणीव झाली. त्यांचे मनच त्यांना खाऊ लागले ! ती

एक गाणारी बाई आणि मी एक संन्यासी हा भेदभाव किती भयानक आहे ! मी हीन दृष्टीने त्या बाईकडे पहावे हा माझ्या दोष होय. प्रत्येक प्राणिमात्रांत परमेश्वर आहे व त्याच भावनेने प्रत्येकाकडे पहावयाचे; प्रत्येक प्राणिमात्रांत प्रभूचे दर्शन घडावे, इतक्या उच्चतर भावनेने प्रत्येकाकडे पहावे हा खरा संन्यास धर्म होय. तो सोडून मी एका गायिकेला हलकी मानून तिचा अपमान केला, तिची मी उपेक्षा केली—अशा प्रकारची टोचणी स्वामीजींच्या मनाला लागून ते एकदम बेचैन झाले.

गायिका गात होती. मधूर, आर्तस्वर तिच्या सुखांतून बाहेर पडत होते—

प्रभू ! मोरे अवगुण चित न घरो !

यापूर्वी सूरदासांच्या अनेक पदांचे व त्याही पदांचे पाठांतर स्वामीजींनी केले होते; परंतु आज ' प्रभू मोरे अवगुण चित न घरो ' या चरणाचा त्यांच्या अंतःकरणावर जो ठसा उमटला तसा पूर्वी केव्हाही उमटला नव्हता. आज तो चरण त्यांच्या हृदयाला जाऊन मिडला. आज त्या चरणाने त्यांना नवी दृष्टि दिली !

आणि मग काय झाले ? स्वामीजी आपण होऊन तंबूबाहेर पडले व त्या मेळाव्यांत मुक्ताश्याने जाऊन बसले ! सर्वाना मोठे आश्चर्य वाटले. गायिकेला आज आपण कृतार्थ झाल्याचे समाधान वाटले. त्यानंतर तिने गायिलेल्या प्रत्येक पदाला टाळ्यांवर टाळ्या पडू लागल्या. ती गायनांत पूर्णपणे रंगली व स्वामीसह सर्वाना तिने रंगविले व डोलविले ! कृतार्थतेचे तें गोड फळ होतें.

स्वामीजी त्यानंतर धर्म प्रचारासाठी शोब्याच दिवसांनी अमेरिकेंस जावयाचे होते. थोडे दिवस राजेसाहेबांचा पाहुणचार स्वीकारून ते जयपूरला गेले. तेथून जयपूर नव्वद मैलांवर आहे. खेत्रीचे महाराज स्वामीजींना प्रेमाचा निरोप देण्यासाठी जयपूरपर्यंत सांगाती गेले.

आणखी एक सांगण्यासारखी घटना आहे. स्वामीजी हा वेळपर्यंत सच्चिदानंद किंवा इतर नांवांनी परिचित होते. त्या गायिकेने त्यांचे डोळे सताड उघडले होते. त्यांना खोळांत शिरून विचार, विवेक करायला तिने लाविले होते. त्या वेळेपासून त्यांना वाटू लागले की, प्रत्येक लहान सहान बाबतीतहि आपण विवेकाने वागले पाहिजे; विवेक केला पाहिजे. जो विवेकाने वागेल तोच खरा संन्यासी ! आणि त्या घडीपासून त्यांनी **विवेकानंद** हें नांव धारण केले.

आणि त्याच नव्वदने तद्नंतर अमेरिकेंत, भारतांत व अखिल जगतांत ते सुविख्यात झाले !

जप, तप, साधन

*****

आवडत्या नांवाचा जप

ज्या नामान्याठायीं आपली भक्ति जडली असेल तोच नामजप नक्की करून त्याचा नित्यनेमानें व फावल्यावेळीं जप करावा. उदाहरणार्थ, श्रीसाईबाबा हें आपलें इष्ट दैवत मनाशीं भक्तिभावपूर्वक निश्चित केल्यानंतर 'साईनाथ गुरु माझे आई । मजला ठाव द्यावा पार्यी' हा किंवा यासारखा चरण आपल्या जिह्वाशीं सदासर्वकाळ खेळत राहिला पाहिजे. या चरणाचा जप, त्याचें ध्यान, त्याचें पूजन हें सर्व कांहीं चालू असतां मग श्रीकृष्ण, महादेव, श्रीराम, हनुमान वगैरे देवदेवतांचीं नांवां तुम्हीं प्रसंगोपात घेतली म्हणून त्यांत कांहीं विघडत नाहीं. ज्या परमात्म्याचा वास श्रीसाईबाबांत आहे तोच इतर देवदेवतांस व्यापून राहिला आहे. अशा रीतीनें निष्काम वृत्तीनें परंतु श्रद्धापूर्वक साधक जसजसा जप, ध्यान, पूजन, वगैरे करूं लागेल, त्या प्रमाणांत त्यांच्याठायीं असलेले राग, द्वेष, मत्सर, वगैरे दुर्गुण आस्तें आस्ते. कमी होऊं लागतील. जपाचें व ध्यान धारणेचें फार महत्त्व आहे. (या अंकांत तत्संबंधी स्वामी शिवाचंद्र यांचे मार्गदर्शक विचार सुद्धा देण्यांत आले आहेत; त्याकडे वाचकांनीं लक्ष पुरवावें.)

साधकांनै नामजपाचा केव्हांही कंटाळा करूं नये. त्याला निर्धार व निष्ठापूर्वक सदैव चिकित्सेन रहावें. त्यांतच कल्याण आहे, याची मनाशीं पक्की खूणपाठ बांधून ठेवावी. भक्तिभावानें व श्रद्धेचें मधुर फळ हें पदरांत पडावयाचेंच. वाट चाळून गेल्याशिवाय इच्छित गांवाला पोहोचतां येत नाहीं, त्याचप्रमाणें भजल्याशिवाय भगवंताची प्राप्ति होत नाहीं.

×

×

×

भक्तियोगाचें गोड फळ

आपलें चित्त भगवंताच्यासाठीं लावावयाचें व भगवंताशीं एकरूप व्हावयाचें यालाच योग म्हणतात. आपल्या सभोवार आपण जें जें पहातो तें तें सर्व भगवंतांनै निर्मिलेलें आहे. परमात्मा सर्वत्र व्यापून राहिलेला आहे. तो सर्वशक्तिमान् सर्वज्ञ, अविनाशी व अनादि आहे. मी त्याचें मनापासून मजनपूजन केलें तर तों मला पावेल, तोच माझें सर्वस्व व तोच मला तारणारा आहे, या भावनेनें भक्तिभावपूर्वक भगवंताची आराधना करणें व त्याच्याशीं एकरूप होणें याचेच नांव योग. चित्ताला ज्याचा अहोरात्र छंद लागेल, त्याची त्याला प्राप्ति होईलच. एकदां भगवंताच्याठायीं चित्तवृत्ति लीन झाल्यानंतर साधकाला आणखी साधावयाचें असें कांहीं रहात नाहीं. फारण भगवान् म्हणजे कल्पतरू. त्याचा ज्यानें आश्रय घेतला व तो मिळविला, त्याला कशाचीही ददात भासणार नाहीं.

अनेक अडचणींतून व संकटांतून मार्ग चौखाळावा लागतो हें तर खरेंच. परंतु अद्वावान् साधक शेवटीं भक्तिभावाच्या बळावर भगवंताला प्राप्त करून घेतोच. भक्तियोगाचें हें गोड फळ आहे. भाव, अद्वा या दोन गोष्टींचें मात्र भरपूर पाठकळ असलें पाहिजे.

× × ×

तपाचें सामर्थ्य—

ज्यानें आपलें चित्त स्वतःच्या ठायीं वास करणाऱ्या आत्माराभावर एकाग्र केलें त्यानें कोणताहि संकल्प केला तरी तो सफल झालाच पाहिजे. संकल्प्याला तपाचें पाठकळ जरूर असतें. तपाशिवाय पोकळ संकल्प काय कामाचा? तप म्हणजे तरी काय? तप म्हणजे इंद्रिय निग्रह. चित्ताचा व इंद्रियांचा निग्रह करून, त्यांना जगापासून खेचून त्यांना परमात्म्याकडे वळविणें म्हणजे तप. अशा रितीनें परमात्म्याच्या ठायीं चित्त लीन झालें म्हणजे संकल्प फळास आला असें समजावयाचें. परंतु अंतःकरणांत भोगेच्छा फार प्रकळ असते. ती चित्ताला भगवंताकडे वळवूं इच्छित नाही. यासाठीं चित्तावर सक्त पहारा ठेवण्यांत आला पाहिजे. संस्कार पुसून टाकणें कठीण असतें. चित्ताला नेहमीं खेचून भगवत्तामाकडे वळविण्यांत आलें पाहिजे.

× × ×

उद्यां नाही आजच कर

माझ्या वयाला होऊं या पुष्कळ वर्षें. म्हातारपण आलें म्हणजे देवधर्म पहारांत येईल, असें म्हणून मनाचें खोटें समाधान करून घेऊं नकोस. जें कांहीं करायचें असेल आजपासूनच कर. उद्यांची गोष्ट नको. जसजसें वय होत जातें, तसतसें शरीर घटत गतें, इंद्रियांची शक्ति मंदावत जाते, मन दुबळें बनतें. पचन शक्ति कमी होते. कानांनीं कमी ऐकू येऊं लागतें, डोळ्यांनीं मंदमंद दिसू लागतें. शरीर नाना रोगांचें घर होऊं लागतें. तेव्हां भगवंताचें नांव ध्यायचें, भगवंताचें कार्य करायचें तें एव्हांपासूनच सुरू कर. तुला जो कांहीं परोपकार करायचा असेल, सत्संग करायचा असेल, सेवा करायची असेल व कोणतैही पुण्य किंवा सत्कार्य करायचें असेल, त्याची सुरुवात आजपासून, या घडीपासून कर; मग मनांत असूनहि तुला कांहीं करतां येणार नाही. तूं कांहीं करूं शकणार नाहीत. पुढें असा एक काळ आयुष्यांत येईल कीं, तुझ्याजवळ कांहीं रहाणार नाही, तुझ्याजवळपास कोणी येणार नाही, जो तो तुझा तिरस्कार करील; परंतु चालत्या काळांत तूं जीं सत्कृत्यें केलेलीं असतील, भगवंताची जी भक्ति केलेली असेल व जीं कांहीं परोपकाराचीं कृत्यें केलेलीं असतील, तींच पुढें तुझ्या पडत्या काळांत उपयोगी पडतील. तेव्हां आजच देवाचें नांव निरंतर घेण्याचा परिपाठ सुरू कर, संधि मिळेल तसतसा परोपकार करीत जा, कधींही कोणाच्या हितसंबंधावाड येऊं नकोस व नातलग, संबधीजन, संसार व संसारांतील सुखोपभोग यांच्या ममतेनें भारावून न जातां हळुहळू ते पार तोडण्याच्या मार्गाला लाग.

शीलं परं भूषणम्

— चक्रवर्ति राजगोपालाचारी

यक्षः—काय गमावून बसलों असतां दुःखाऐवजीं आनंद वाटतो ?

युधिष्ठीर—क्रोध, याला गमावून बसल्यानें आपणास केव्हांही दुःख खेद होणार नाहीं.

यक्ष—या जगांत अशी कोणती गोष्ट आहे कीं, जिचा त्याग केल्यानें मनुष्य श्रीमंत व्हाऊ शकेल ?

युधिष्ठीर : कामना. हिच्यापासून जो स्वतःची सुटका करून घेईल त्याला श्री व सुसंपन्नता माळ घातल्याशिवाय रहाणार नाहीं.

यक्ष :—मनुष्य ब्राह्मण कशाच्या बळावर व्हाऊ शकतो ? जन्माच्या, चारित्र्याच्या कीं विद्वत्तेच्या ?

युधिष्ठीर :—जन्मासुळे किंवा विद्वत्तेच्या बळावर मनुष्य ब्राह्मण व्हाऊ शकत नाहीं, केवळ चारित्र्याच्या बळावर तो ब्राह्मण व्हाऊ शकतो, मनुष्य वाटेला तेवढा विद्वान् असला परंतु तो जर वासनांचा गुलाम झाला तर त्याचें ब्राह्मणत्व कुठें राहिलें ! त्यानें चारी वेदांचें पारायण केलेलें असलें व तें त्याला मुखोद्गत असलें तरीही त्याचें चारित्र्य मालिन झालेलें असल्यास तो हलक्या कोटीचा गणला जाईल. यासाठीं 'शीलं परं भूषणम्' हें त्रिकालाबाधित सत्य आहे.

यक्ष :—मरणानंतर माणसाबरोबर सहकार कोण वरं करतो.

युधिष्ठीर :—धर्म. मरणानंतर आत्मा वेगळा होतो, एकाकी होतो. मग त्याचा एकट्याचाच प्रवास सुरू होतो. त्यावेळीं त्याला साथ देणारा त्याचा साथीदार धर्मच होय.

यक्ष :—सर्वांत मोठें पात्र कोणतें ?

युधिष्ठीर :—सर्वांना आपल्या पोटांत सामावून घेणारी पृथ्वी.

यक्ष :—सुख कशाच्या म्हणावयाचें ?

युधिष्ठीर :—आपल्या सद्वर्तनाचें आपणास जें फळ मिळतें त्याला सुख म्हणावयाचें.

यक्ष :—कशाचा त्याग केला असतां मनुष्य सर्वांच्या प्रेमाला पात्र होऊं शकतो ?

युधिष्ठीर :—अभिमानाचा. अभिमानाचा, अहंकाराचा त्याग केल्यानें मनुष्य सर्वांना आवडूं लागतो.

प्रार्थनेचे अपरंपार सामर्थ्य

(एका अमेरिकन तत्त्वज्ञाचे विचार)

प्रार्थनेत भयंकर सामर्थ्य आहे—प्रार्थनेने सर्वस्वी अशक्य गोष्टी शक्य करून दाखविल्या आहेत—प्रार्थनेत प्राण ओतावा लागतो—दुसऱ्याच्या भल्यासाठी प्रार्थना करण्याचे महत्त्व—सामुळ आपली अंतःकरण शुद्धि, दुसऱ्याच्या भल्यासाठी प्रार्थना केल्याने आपल्याच कल्याणाचा मार्ग मोकळा होतो.

प्रार्थनेचे सामर्थ्य अपरंपार आहे, अशक्य कौटीलीय घटना प्रार्थनेमुळे घडून आल्या आहेत, प्रार्थनेवर श्रद्धा ठेवणारी असंख्य माणसे आजवर होऊन गेली, त्यांनी मनोभावे केलेली प्रार्थना फळास आली आहे, ईशकुपेच्या व जपतपाच्या बळावर मानवजातीवर आपला पगडा वसविणारी आजवर कितीतरी माणसे होऊन गेली, त्यांनी प्रार्थनेच्या बळावर अघटित घटना घडवून आणिल्या आहेत व जनतेला आश्चर्यचकित करून सोडले आहे, त्यावरून अनन्यभावे केलेल्या प्रार्थनेचे सामर्थ्य किती आहे याची सहज कल्पना होऊ शकते.

असे असतां आपला अंतिम हेतु साध्य करून घेण्यासाठी या अमोघ साधनाचा आपण कां न उपयोग करून घेत नाही ?

होय, आपण प्रार्थनेकडे वळतो; परंतु केव्हां ? जेव्हां आपल्यावर एखादे संकट कोसळले असेल, किंवा एखाद्या आजाराने फळाडले असेल अथवा देशावर एखादे महान् संकट कोसळले असेल अशा वेळीं. इतर सर्व साधनांचा उपयोग मार्गे पडला म्हणजे आपण देवघर्माकडे वळतो व देवाची कृपा माकू लागतो, आमचा तो स्वार्थी हेतु असतो, केवळ स्वार्थासाठी केलेली प्रार्थना फळास येतेच असे नाही.

मुलाबाळांना लहानगापासून देवाची प्रार्थना करण्याची संवय जडलेली असते, तो एक स्वभावगुणच बनतो, मोठेपणीहि ती संवय कायम रहाते, देवाचे नांव घ्यायचे म्हणून घ्यायचे, त्यांत कांहीं अर्थ किंवा राम असतो असे नाही, आपण काय म्हणतो त्याचा अर्थहि आपणास माहीत नसतो, त्याचा विचार आपण करीत नाही; मग त्या शब्दावर आपली श्रद्धा कशी असणार ? आणि ज्या शब्दावर आपली श्रद्धा नाही, जे शब्द अंतःकरण ढवळून बेंबीच्या देठापासून निघाले नाहीत, त्या शब्दांत प्राण कोठून येणार ?

नाहीं का तू पूर्ण करणार? माझी इच्छा तुझ्याशिवाय दुसरा कोण बरं पूर्ण करणार?
तुला नाही का दया येत माझी!”

म्हणतां म्हणतां व्याकुळ व बेभान स्थितीत सूरदास घाडकन् जमिनीवर कोसळला !
आतां डोळे बंद कर !

काय ती तल्लिनता व एकरूपता ! अशा स्थितीला पोहोचलेल्यास परमेश्वर नाही भेटला तरच नवल ! सूरदासाचें आळवणें भगवंताच्या कानापर्यंत जाऊन पोहोचलें. सूरदासाला दृष्टि नव्हती ती आली व भगवंताचें तें गोजिरें व नयनमनोहर स्वरूप त्यानें डोळे मरून पाहून घेतलें. ती मूर्ति त्यानें डोळ्यांत सांठवून ठेविली. त्याचें पूर्ण समाधान झालें. जें हवें होतें, जें आजवर जवळ आलें नाही तें जवळ आलें व मिळालेंही. आतां आणखी काय पाहिजे. जन्माचें सार्थक झालें. त्या अवस्थेंत सूरदास भगवंताला हात जोडून म्हणाला, “हे भगवंता, तूं कृपाळू होऊन माझी इच्छा पूर्ण केलीस. माझ्या डोळ्यांस तुझें पुण्यपावन दर्शन घडलें. आतां माझी कोणतीही इच्छा पूर्ण व्हायची राहिली नाही. या डोळ्यांना इतर गोष्टी, रंगदंभ कांहींएक पहाण्याची इच्छा नाही. सतत तुझें रूप डोळ्यांपुढें रहावें, त्यांनीं दुसरें कांहीं पाहूं नये ही माझी इच्छा आहे. डोळ्यांचें कार्य पार पडलें. आतां मला डोळे (दृष्टि) नकोत. तूं कृपाळू होऊन मला दृष्टि दिलीस तशीच ती परत घे. सतत तुझीच मूर्ति माझ्या दृष्टीपुढें राहू दे.”

भगवंतानें सूरदासाची तीहि इच्छा पूर्ण केली. आयुष्याच्या अखेरीपर्यंत सूरदास आंधळा राहिला; परंतु आपल्या भक्तिरसपर काव्यानें त्यानें असंख्य लोकांस नव्या व दिव्य दृष्टीचा लाभ करून दिला !

जगमित्र नागा

परळी वैजनाथ या गावीं फार पूर्वीं जगमित्र नागा या नांवाचा एक भगवद्भक्त होऊन गेला. तो संसारी ब्राह्मण होता; परंतु त्याचा संसार भिक्षेवर चाललेला होता. तो उत्तम कीर्तनकार होता. सर्वांचें लक्ष हरिभजनाकडे लागवें; यासाठीं तो परोपरीनें झटत असे. संतांचें तर हेंच कार्य असतें. ‘आपुल्यासारिले करिती तात्काळ !’ परंतु या जगांत निरनिराळ्या विचारांचीं माणसें आपण पहातो. सात्विक, राजस व तामस. जितक्या व्यक्ती तितक्या प्रकृति ! नागाचे चहाते होते, तसेच त्याचे वैरीहि होते. कित्येकांस त्याचा चाललेला बोलबाला सहन होत नसे. त्यांना वाटे कीं, हाच कोण एवढा ! आम्हीं आहोंत कीं नाही, आम्हांला सोडून लोकांनीं त्याचा कां म्हणून उदो उदो करावा !

त्याच्याठांवीं असलेल्या गुणांमुळें लोकांनीं त्याला उचलून घरावें हा का त्याचा अपराध ? त्याच्याठिकां चोंगुलपणा व माणुसकी होती हा का त्याचा दोष ?

त्या गांवांत वर सांगितल्याप्रमाणें कांहीं दुर्जन होते. त्यांनीं जगमित्र नागाचा नायनाट करून टाकण्याचा डाव रचिला. त्याचा लौकिक त्यांना असह झालेला होता.
घराला आग लाविली !

मग त्यांनीं काय बेत करावा ! त्यांनीं ठरविलें कीं, नागाच्या झोपडीला राचींच्या प्रहरीं आग लावून द्यावयाची व त्याचा सत्यानाश करून टाकावयाचा ! किती दुष्ट भावना ही !

हा दुष्ट विचार त्यांच्या मनांत येऊन तो तेथेच थांबला नाही. त्यांची अंमल बजावणी आपल्या परीने त्यांनी इमाने इतबारें केली.

शिव्या घालून पाहिल्या. पदोपदी अपमान करून पाहिला, तरीहि वठणीवर येत नाही म्हणजे काय ? शेवटीं एके दिवशीं रात्रीच्या प्रहरीं त्या दुष्ट लोकांनी नागाच्या झोंपडीला आग लावून दिली !

अपरात्रीची वेळ. जगमित्र नागा हे त्यावेळीं मजनानंदांत गुंग झालेले होते. कांहीं तरी पेटत असल्याचें समजून ते उठून पाहूं लागले तों काय, चारी बाजूनीं अग्नीनें पेट घेतला होता. बाहेर पडण्यास वाव नव्हता. घरांत मुलेंबाळें स्वस्थ झोपीं गेलेलीं होतीं. आपल्यासह सान्या कुटुंबीजनांचें जळून भस्म होणार हें जगमित्रानें ताडलें. तो देवाच्या भक्तिसाठीं आसवलेला; यापुढें तो आनंद छुटतां येणार नाहीं व निरपराधी पोरेंबाळें जळून खाक होणार म्हणून तो दुःखी कष्टी झाला. त्यानें देवाला आळवायला आरंभ केला. विठ्ठलाधिवाय आपला रक्षणकर्ता व संकटहर्ता दुसरा कोणी नाहीं हें तो जाणून होता. ज्यानें आपणास सर्वस्व अर्पण केलें व ज्याची आपल्यावर संपूर्ण भद्रा त्या भक्ताच्या हांकेंला ओ देणारा विठ्ठलच. विठ्ठल त्याच्या हांकेंला थांबून आला. त्या घराचा वरचा मजला जळून खाक झाला. परंतु जगमित्र व त्याचें कुटुंब रहात होते, त्या खालच्या मजल्याला जरासुद्धां धक्का लागला नाहीं.

दुष्टांचा डाव साधला नाही

जगमित्राच्या घराची राखरांगोळी झालेली पहाण्याच्या हेतूनें दुसऱ्या दिवशीं सकाळींच तें दुष्टांचें टोळकें बाहेर पडलें. आणि जवळ जाऊन पहातात तों काय ? वरचा मजला जळून भस्म झालेला; परंतु खालचा मजला जशाचा तसा; आणि नेहमींप्रमाणें जगमित्र हातीं एकतारी घेऊन पांडुरंगाच्या मजनांत दंग झालेला ! केवढा मोठा आश्चर्याचा धक्का बसला आहे त्यांना ! सर्वांना मनस्वी आश्चर्य वाटलें. जगमित्र हा सान्या जगाचा मित्र आहे एवढेंच नव्हे, तर पांडुरंगाचाही मित्र आहे व पांडुरंगाची त्याच्यावर संपूर्ण कृपा आहे, याबद्दल सर्वांची खात्री पटली. दुष्टांना पश्चात्ताप झाला.

काय हा त्याग !

गांवांतील कांहीं सज्जन लोकांनीं जगमित्राच्या कुटुंबाची सोय व्हावी या हेतूनें त्याला कांहीं जमीन बक्षिस करून देण्याचा घाट घातला. परंतु त्याला कुठें कशाची जरूरी भासत होती. पोटासाठीं पाहिजे म्हणून चार घरें मिशा मागायची ! आणि हेंच घोरण पुढेंही चालू राहायचें असें म्हणून जगमित्रानें जमीन स्वीकारण्याचें साफ नाकारलें. परंतु लोकांचा अतिशय आग्रह. त्यांनीं जमीन त्याच्या नांवें केली. गांवांतील चार शेतकरी जमून तिची मशागत करूं लागले व उत्पन्न काढून जगमित्राला देऊं लागले. त्यानें सांगितलें, ज्यांना कोणाचाहि आधार नाहीं भ्रष्टा लोकांना तें उत्पन्न वाढून टाका. त्याच्या इच्छेप्रमाणें त्या उत्पन्नाचा गोरगरिबांस धर्म करण्यांत येऊं लागला, असा होता जगमित्र नागा.

(हातीं धनुष्यबाण घेतलेली आपली नेहमींची मूर्ति दिसल्याशिवाय माझे मस्तक नत होणार नाही !)

आणि काय आश्चर्य ! त्या कृष्णमूर्तीच्या ठिकाणीं तुळसीदासजींना कोदंडधारी राममूर्ति दिसू लागली ! त्यांनां तिला भक्तिभावानें वंदन केलें. वष्य—विषयाशीं इतकें तादात्म्य व्हावें, तेव्हां कोठें ' रामचरित मानसा ' सारखी अमर कलाकृति निर्माण होते.

विठ्ठल रामरूप झाले

एकदां श्रीसमर्थ रामदासस्वामी कृष्णातटाकीं असतां त्यांच्या पुढून यात्रेकरूंचे थव्यांचे थवे चालले होते. ' कुणीकडे चाललांत ' समर्थींनीं त्यांना विचारलें. ' आषाढी एकादशीसाठीं ' पंदरीस जात आहोंत, चला आपणही आमच्या बरोबर, आम्हांस आनंद होईल, आपली संगति लाभेल. ' असें यात्रेकरू म्हणाले. ' आम्ही येऊन काय करणार ! शरयुतीर-निवासी श्रीरामावांचून आम्हांस दुसरें कोणी दिसतच नाही. ' तें उत्तर ऐकून यात्रेकरू आपल्या मार्गानें गेले.

श्रीसमर्थींची ही निष्ठा श्रीपंदरीनाथाकडे ठाऊक होती. तथापि, समर्थींना एकवार पंदरीस आणलेंच पाहिजे, असा विचार करून विठोबा वेष पालवून ब्राह्मणाचें रूप धारण करून श्रीसमर्थींना बोलाविण्यास आले. समर्थींचें पानगे भाजण्याचें काम चाललें होतें. तेवढ्यांत हा ब्राह्मण पातळ. समर्थीस आनंद झाला. ते ब्राह्मणास म्हणाले, ' स्नान करा, रामाचा प्रसाद तयार आहे. ' ब्राह्मणानें स्नान केलें, संध्या केली, सूर्यास नमस्कार केला आणि श्रीसमर्थींच्या समवेत पानगे मक्षण केले. ' आपण कोठें असतां, आपलें नांव काय ? ' म्हणून समर्थींनीं ब्राह्मणास विचारलें. ' पंदरीस सहकुटुंब असतां, मला विठ्ठलभट म्हणतात. एकादशी जवळ आली, यजमान घुंडीत इकडे आलों. देवाचे भक्त तेच माझे यजमान. आपणही भक्तच आहांत, चलावें मजबरोबर पंदरीस. मी सांभाळून नेईन आपणाला. असें विठ्ठलभट नांव धारण केलेले प्रत्यक्ष पंदरीनाथ बोलले. " शरयुतीरविहारी रामावांचून मला अन्य कोणाची अपेक्षा नाही. " असें समर्थींचें उत्तर ऐकतांच विठ्ठलभट म्हणाले, " तेथें प्रत्यक्ष हनुमंत आहेत व राम आणि रामाचे दास हनुमंत काहीं भिन्न नव्हत. तेव्हां आपण हनुमंताच्या दर्शनास आलें पाहिजे. " समर्थींचें मन वळलें आणि विठ्ठलभटाच्या संगतीनें ते पंदरीस जाण्यास सिद्ध झाले. बरोबर दत्तु नापिक होताच. मार्गांत पाऊस लागला. चिखलांतून जावें लागलें. पायांत कांटे मोडले, विठ्ठलभटांनें ते स्वतः काढावे. त्रिवर्ग पंदरीस महाद्वाराशीं येऊन पोचले. विठ्ठलभट " धरीं जाऊन येतो. " म्हणाले, आणि निसटले. जागच्याजागीं गुप्त झाले. दत्तु नापिक विचारतो, ' विठ्ठलभट नाहीसिं कसे झाले ? ' ' अरे, विठ्ठलभट कोठचे, ते स्वतः पंदरीनाथ होते, आम्हांवर त्यांचें हें केवढें ऋण ! ' श्रीसमर्थ म्हणाले.

समर्थींनीं हनुमंताचें दर्शन घेतलें आणि रामच समजून श्रीविठ्ठलाकडे पाहून विचारतात,

‘ येथें उभा कां श्रीरामा । मनमोहन मेघश्यामा ॥
चाप बाण काय केले । कर कटावरी ठेविले ॥
कां बा धरिला अबोला । दिसे वेष पालटला ॥
काय जाली अयोध्यापुरी । येथें बसविली पंढरी ॥
काय केली शरयुगंगा । येथें आणिली चंद्रभागा ॥
काय केलें वानर दळ । येथें बसविले गोपाळ ॥
दिसे हनुमंत येकला । हा कां सैन्यांतून फुटला ॥
काय केली सीताबाई । येथें राही रलुमाई ॥
रामदासीं जैसा भाव । तैसा जाला पंढरीराव.’

विठ्ठलानें रामरूप धारण केलें. जगाला आश्चर्य वाटलें. सर्वांनीं समर्थीना विनंति केली, स्थान महात्म्य टिकलें पाहिजे, तेव्हां समर्थीनीं पुनरपि प्रार्थना केली आणि राम पुन्हां विठ्ठल झाले. श्रीसमर्थीना तैही रूप मानवलें.

माझें मानस विटेवरी । विठ्ठलचरणीं निरंतरी ॥ १ ॥
जो जो पंढरीस गेला । तेणें कळीकाळ जिंकिला ॥ २ ॥
रामदास म्हणे पंढरी । नाना साधनविणें तारी ॥ ३ ॥

या गोष्टीचें तात्पर्य इतकेंच कीं,

जैसा भाव प्रतिबिंबला । तथाचा चि देव जाला ।
जो जैसें भजे त्याला । तैसा चि बोले ॥

द्वारकेंत हनुमंतास रामदर्शन

अशाच प्रकारचा एक प्रसंग श्रीधरकवीनीं ‘ हरिविजय ’ ग्रंथांत वर्णिला आहे.

श्रीरामचंद्र प्रभुंनीं अवतारकार्य संपवून आपला देह शरयुनदींत विसर्जन करतांच भक्त हनुमंत श्रीरामस्मरण करीत दक्षिणसागरीं राहूं लागले. एके दिवशीं नारदमुनी हनुमंतास भेटण्यास गेले. नारदास पाहून त्या रामभक्तास फार आनंद झाला, त्यानें प्रेमानें त्यांचें स्वागत केलें व त्यांना बसण्यासाठीं तृणासन दिलें. नारदांनीं विचारलें, ‘ बा हनुमंता, कसा वेळ घालवितोस ? ’

हनुमंत म्हणाला; ‘ प्रभुचितन करीत असलों. ’

नारद म्हणाले, ‘ असें करण्यापेक्षां तीर्थयात्रा कर म्हणजे संतांच्या भेटी होतील. आतां श्रीकृष्णावतार चालूं आहे. द्वारकेंत जाऊन भगवंताचें दर्शन घे.

मोळ्या मारुतीस ही सूचना पसंत पडली. त्याप्रमाणें तो तीर्थाटनास निघाला. असें करतां करतां एके दिवशीं तो द्वारका नगरी बाहेरील फलबागेंत येऊन थडकला. स्वच्छंदानें विहार करून फळें तोडून खाऊं लागला. बाग रक्षकांनीं त्याला अडविलें. त्यांना त्यानें सळो कीं पळो करून सोडिलें. रक्षक भगवान् श्रीकृष्णाकडे येऊन तक्रार करूं लागले कीं, एक मोठा हुण्या येऊन त्यानें फळबागेची नासधूस चालविली आहे, आणि तो आम्हांला आटोपत नाही. भगवंतांनीं अंतर्ज्ञानें जाणिलें कीं भक्त

मास्ती त्यांच्या दर्शनाकरितां आला आहे. भगवंतालासुद्धां यादवांचा गर्वहरण करावयाचा होता.

श्रीकृष्णानें यादव सेनानींना त्याचा बंदोबस्त करण्यास पाठविलें. सेनापतीनें बागेंत जाऊन तो हुष्या पाहिला. त्याचें रूप पाहून ते मनांत घाबरले; परंतु धैर्य आणून ते त्याला विचारतात ‘अरे मर्कटा ! ही बल्रामांची बाग आहे. परवानगीशिवाय येथें येऊन फळें तोडणारा तूं रे कोण ?’

हनुमंत उत्तर करतो ‘हा बल्राम कोण ? मी प्रभू श्रीरामाशिवाय कोणालाच ओळखीत नाहीं.’

हें ऐकून यादवांना राग आला आणि ते त्याच्यावर चालून गेले. भक्त हनुमंतानें जागेवर बसूनच आपल्या पुच्छानें त्या सर्वांना असें ताडून केले कीं ते सर्व सैनिक भीतीनें गर्भगळित होऊन व गर्वरहित होऊन श्रीकृष्णाकडे घांवत गेले.

“तो माकड मोठा भयंकर आहे. आमचें त्याच्या पुढें कांहीं चालूं शकणार नाहीं.”

हें ऐकतांच कृष्णाला हसूं आलें व तो म्हणाला, “जा, त्याला सांगा, श्रीकृष्ण तुला भेटीस बोलावीत आहे.”

सैनिक परत गेले व लांबूनच त्यांनीं हनुमंतास भगवंताचा निरोप कळविला.

मास्ती म्हणाला, “मी रामाशिवाय कोणालाच ओळखत नाहीं !”

यादव परत श्रीकृष्णाकडे गेले व हनुमंताचें बोलणें त्यास सांगितलें. भगवंतानें त्यांना पुन्हां त्याचेंकडे पाठविलें व श्रीराम भेटीस बोलावीत आहेत असा निरोप त्याला कळविण्यास सांगितले. श्रीरामचंद्र प्रभूचें नांव ऐकतांच तो भक्ताशिरोमणी उल्हसित झाला व सैनिकांसमेवत जाण्यास तत्परतेनें उठला.

इकडे राजमंदिरांत आपला भक्त येणार म्हणून श्रीकृष्णांनीं सत्यभामेस सीतामाई बनून आपल्या बाजूस सिंहासनावर बसण्यासाठीं तयार होण्यास सांगितलें. सत्यभामा गोंधळली. सीता शाळू कोणते नैसत असे, अलंकार कशी घालत असे, याचाच ती विचार करूं लागली.

मास्ती राजप्रवेशद्वाराजवळ येऊन ठेपला. सत्यभामा तयार नाहीं. कृष्ण स्वतः राम झाला. व रुक्मिणीलाच त्यानें आपल्या बाजूस सीता म्हणून बसण्यास सांगितलें. आणि आपली आयुर्वेद शास्त्र, चक्र व गदा यांना अनुक्रमे लक्ष्मण, भरत शत्रुघ्न बनविलें. अशा रीतीनें रामपंचायतनांतल्या रामाचें दर्शन त्यानें आपल्या लाडक्या भक्तास दिलें. रामप्रभूस पाहतांच त्या थोर भक्ताचें हृदय भक्तीनें उचंबळून आलें. त्यानें साष्टांग ओटांगण घातलें. कांहीं दिवस द्वारकेंत राहून हनुमंत भगवंताचा निरोप घेऊन आनंदांनें पुढील मार्गास लागला.

श्रीसाईनाथांना देखील आपल्या भक्तांच्या भक्तीची परकाळा पाहून त्यांना निर-
निरगळ्या स्वरूपांत वेळोवेळीं दर्शन दिलें आहे.

(संक्षिप्त)

श्रीसाईसचरित - गद्यानुवाद

ले० : एक साईभक्त

अध्याय चवथा
(समाप्त)

त्या मुलाचें तें सुंदर रूप आणि एवढ्या कोवळ्या वयांत शीतोष्णाची कांहींच पर्वा न करतां त्यानें आरंभिलेली तपश्चर्या पाहून सर्व लोक विस्मयानें थक्क झाले. ल्हान वय आणि ही सत्यस्थ स्थिति पाहून ग्रामस्थ आश्चर्य करूं लागले. गांवागांवची मंडळी त्या मुलाच्या दर्शनाला येऊं लागली. दिवसा कोणाच्या संगतीत नाहीं. रात्री कोणाची भीतीही नाहीं. ही बालमूर्ति कोठून आली याबद्दल सर्वांना कुतूहल वाटूं लागलें. त्या मुलाचें तें गोजिरवाणें रूप पाहून प्रत्येकाला त्याच्याबद्दल प्रेम वाटूं लागलें, परंतु हा कुणाच्या घरीं दारिं जात नसे. व अहर्निश निवाच्या झाडापाशीं पडलेला असे. इतकें ल्हान वय आणि हा पोर रात्रंदिवस उघड्यावर पडून तरी कसा राहतो, याबद्दल प्रत्येक जण आश्चर्य करीत असत. दिसावयास जरी पोर असला तरी त्याची करणी मोठ्या माणसाला लजवील अशीच असे. प्रत्येक बाबतींत वैराग्याचा पूर्णावतारच होता तो आणि म्हणून सर्वांना त्याच्याबद्दल कुतूहल वाटत असे.

एके दिवशीं काय नवल झालें पहा. गांवकऱ्यांपैकीं दोघांचौघांच्या अंगांत खंडोबाचें चरें यज्ञ ते घुमूं लागले. झालें. लागलीच मंडळी त्यांना प्रथम विचारूं लागली. 'देवा खंडोबा, हें कोणा समान्याचें पोर आहे. हें कोठून आलें इथवर.' 'देवा, तू तरी शोष करून सांग. देव म्हणाला, 'जा, कुदळी घेऊन या. मी दावितों त्या जागीं कुदळी मारून खणा म्हणजे या पोरचा ठिकाणा लामेल.' गांवाच्या बाजूला असलेल्या निवाखाळीं तो पोर बसत असे. त्याच ठिकाणीं देवानें कुदळ हाणायला सांगितलें. कुदळींनीं खणून माती उफळतांच खालीं विटा लागल्या. विटांचा थर बाजूला करतांच आंत लोकांना एक सुधार दिसलें. तें चांगलें चुन्यानें बांधलेलें पक्कें तळक असून आंत चार समया तेवत होत्या. जवळच आसन असून त्यावर एक गोमुखी व एक जपमाला होती. देव म्हणाला कीं, याच आसनावर बसून या पोरानें बारा वर्षें तपश्चर्या केली आहे. लोक आश्चर्यचकित झाले. खोदून खोदून त्या पोराला विचारूं लागले. पण तो पोर कसला मुलखाचा गमत्या. त्यानें भळतीच कथा सांगितली. तो म्हणाला, हें माझ्या गुरूचें स्थान असून माझें पवित्र वतन

आहे. करितां माझे हें वचन सत्य मानून आहे त्या स्थितीतच या स्थानाचें जतन करा. बाबा असें बोलते ह्याले आणि लोकांनीं तें ऐकलें. बाबा काहीं मलतें सल्लें बोलले असावेत असें का मला वाटावें ? माझेच मला आश्चर्य वाटतें कीं, बाबांविषयीं माझा असा समज कां व्हावा ? हं, आतां उमजलें. कदाचित् बाबांनीं ही गंमत केली असेल. मुळचेच बाबा विनोदप्रिय. हें भुयार त्यांचेच ठिकाण असेलही; परंतु तें त्यांच्या गुरूचें स्थान म्हटलें म्हणून त्याचें महत्त्व कमी होणार आहे का ? जसा अश्वत्थ किंवा औदुंबर तसाच बाबांना निंबवृक्ष पवित्र वाटे. त्यावर त्यांचें फार प्रेम आणि त्याबद्दल त्यांना अतिशय आदर असे. म्हाळसापाति आदिकरून शिरगांवची जुनी ग्रामस्थ मंडळी बाबांच्या गुरूचें हें समाधिस्थान म्हणून त्या ठिकाणाला नेहमीं वंदन करीत असत. त्या समाधीशेजरीं मौन धरून बाबांनीं बारा वर्षे तपश्चर्या केली म्हणून सगळीकडे ही वार्ता प्रसिद्ध झाली.

या समाधि आणि निंबवृक्षा सभोवारची चौपूरे जागा बाबांचे भक्त साठेसाहेब यांनीं विकत घेऊन तेथें एक चारखणी इमारत उठविली. हाच वाडा आल्या गेल्या यात्रेकरूंना राहण्यासाठीं उपयोगांत येऊं लागला. साठ्यांनीं निंबाला पार बांधला व दक्षिणोत्तर माड्या काढून उत्तरेचा जिना तयार करतांना हें भुयार दाखविलें. जिन्याखालीं दक्षिणाभिमुख एक सुरेल कोनाडा आहे, त्याच्यासमोर पारावर भक्त बसतात.

गुरुवारीं आणि शुक्रवारीं सूर्यास्ताच्यावेळीं ही जागा सारवून ह्या ठिकाणीं जो क्षणभर ऊद जाळील त्याला श्रीहरि नेहमीं सुख देईल. हें खरें आहे किंवा ही अतिशयोक्ती आहे म्हणून कदाचित् श्रोत्यांच्या मनांत शंका येण्याचा संभव आहे; परंतु हें श्रीसाईमुखांतून निघालेंलें वाक्य ऐकलेंलें आहे. माझ्या पदरचें मी सांगत नाहीं. ज्यांनीं हें प्रत्यक्ष श्रवण केलें आहे ती मंडळी अद्यापि ह्यात आहेत.

नंतर दिक्षित वाडा बांधण्यांत आला. पुष्कळ विन्हाडांची सोय झाली. पुढें अल्प काळांत दगडीवाडाही उठला. दिक्षित अगोदरच कीर्तिवंत, भावार्थाची जणू काय ओतीव मूर्तीच ! विलायतच्या यात्रेस जाऊन तेथेंच भावार्थ बीज रोवून आले. येथें श्रोते कदाचित् शंका घेतील कीं, मथुरा, काशी, द्वारका सोडून आंगल प्रदेश यात्रा परमार्थदायक कशी झाली ? श्रोत्यांना ही शंका येणें साहजिक आहे. परंतु तिचें निरसन होताच त्यांना कौतुक वाटेल. कारण यांत थोडेंसें विषयांतर होत आहे म्हणून आपण सर्वांनीं मला क्षमा करावी. काशी, प्रयाग, बद्रीकेंदार, मथुरा, वृंदावन आणि द्वारका इत्यादि तीर्थयात्रांचें पुण्य त्यांना अगोदरच मिळालें होतें. याशिवाय अपूर्व पुण्याई, सौभाग्य आणि पूर्वसंचित यामुळेंच त्यांना श्रीसाईदर्शन झालें. विलायतेंत असतांना पाय घसरून पडल्यामुळें पायांत जो पांगुळपणा आला तेंच या दर्शनाचें एक मुख्य कारण झालें. वरून दिसायला हा जरी कुयोग होता तरी तो परिपक्व गुरुपुण्ययोग होता. त्यामुळें सदुद्योग फळाला येऊन अलभ्य असा साईसहवास योग त्यांना लाभला. नानासाहेब चांदोरकरांची भेट झाली. साईची माहिती मिळाली. चांदोरकरांनीं सांगितलें, साईदर्शन अनुभव घ्या; म्हणजे जाईल तुमचा

पांगुळपणा. दीक्षित लंगळ्या पायाच्या उणेपणाला महत्त्व देत नव्हते. ते म्हणाले की, साईनीं मनाचा लंगडेपणा घालवावा. हा नरदेह बंधीर आणि हाडामासांचा बनलेला असून, क्षणभंगुर आहे. पाय लंगडा राहिला म्हणून बिघडतं कुठें ?

एकोणीसशें नऊ सालच्या नोव्हेंबर महिन्याच्या दोन तारखेस दिक्षितांना प्रथम साईपुण्य दर्शन घडलें. पुढें त्याच वर्षी डिसेंबर महिन्यांत दर्शनासाठी पुन्हां ते शिरडीस गेले. आणि तेथेंच रद्दावें असें त्यांच्या मनास वाटूं लागलें. यात्रेकरूंंच्या सोईसाठी पंचवीस शेअर्स काढून एक पन्नाचें छप्पर बांधावें असा विचार त्यांच्या मनांत प्रथम आला. पुढें एक वाडा बांधावा म्हणून त्यांनीं निर्णय घेतला. व पुढील वर्षीच सुहूर्त मेढ करून पायाचा दगड बसविला. डिसेंबरची नऊ तारीख. त्यादिवशीं बाबांची संमती घेतली आणि तो सुमुहूर्त मानून पाया घातला. बोलवूनही आले नसते ते दिक्षितांचे बंधूही त्याच सुहूर्तावर आधींच येऊन ठेपले होते. दादासाहेब खापर्डे पूर्वीच येऊन राहिले होते. परत जाण्यासाठी बाबांची परवानगी मिळण्यास त्यांना किती यातायात पडली. दहा डिसेंबर रोजीं खापड्यांना घरीं परतण्याची आज्ञा जाहली आणि दिक्षितांना पाया घालण्याची परवानगी मिळाली. या दिवसाचें आणखी महत्त्व म्हणजे चावडीमध्ये भक्तिप्रितियुक्त अशी जी शेजारती होते ती याच दिवसापासून सुरू झाली.

पुढें सन एकोणीसशें अकरामध्यें रामनवमीच्या शुभ सुहूर्तावर रहप्रवेशादि विधी उरकून वेण्यांत आले. नंतर अलौट पैसा खर्ची घालून बुटीचा मोठा वाडा उभारला गेला व या वाड्यांतच बाबांनीं चिर-विश्रांति घेतली. खर्चिलेल्या पैशांचें खरोखरच सार्थक झालें. जेथें पूर्वी काहीं नव्हतें तेथें आतां तीन वाडे झाले. आणि सुरवातस बांधण्यांत आलेल्या साठ्यांच्या वाड्याची उपयुक्तता सगळ्यांना कळून चुकली. या वाड्याची महती म्हटली म्हणजे आरंभीं या जागेवर बाबांनीं स्वतःच्या हातानें लावलेली फुलबाग होती. या बागेची छोटी कथा पुढील अध्यायांत देईन असें सांगून श्रोत्यांसमवेत हेमाड श्रीसाईचरणीं माथा ठेवीत आहे. बागेसंबंधीं सांगावयाचें म्हणजे वामन तात्या पाण्यानें भरून आणलेले घडे पुरवित असे व साईसमर्थानीं पाणी शिंपून त्या जागीं बाग फुलविली. पुढें बाबा गुप्त झाले. नंतर औरंगाबादेपारीं चांद पाटलांची मेढ होऊन त्यांच्या वऱ्हाडाबरोबर बाबा परत शिरडीस आले. पुढें देवीदासांची मेढ होऊन जानकीदासाची गांठ पडली व गंगागिरांची दृष्टादृष्ट झाली. असें हें त्रिकूट शिरडीस जमलें. मोहिदीनबरोबर कुस्ती झाली आणि नंतर बाबा मशिदींत वस्तीस आले. त्यानंतर गुळाच्या ठेपीला जसे मुंगळे डसतात तसे भक्त बाबांच्या भोंवतीं जमूं लागले. या सर्व कथा आपण पुढील अध्यायीं श्रवण कराल. आतां हेमाड श्रीसाईस शरण येऊन त्यांना अनन्य लोटांगण घालीत आहे.

अशा रीतीनें श्रीसंतजनांनीं प्रेरीत केलेला आणि हेमाडपंतांनीं रचलेल्या श्रीसाईसमर्थ सच्चरित्राचा साईसमर्थावतरण नामें चौथा अध्याय संपूर्ण झाला.

॥ श्रीसद्गुरू साईनाथार्पणमसु ॥ शुभं भवतु ॥

ज्योत भक्तिची हृदीं तेवुं दे

(रग : जयजयवंती. ताल : त्रिताळ. चाल : सुखाच्या या लहरी भातां)

पहांटेची कांकड आरती । प्रशांत नीरव त्या एकांतीं ॥ १ ॥

मोहमयीचे भक्त धांवती ।

नागपूरची गाडि गांठिती ।

डवीं दौडच्या निद्रा राती ।

आरति वेला जिये साधिती ॥ १ ॥

कुलकर्णी ते सुहास्य वदनी ।

विद्युत्केंद्रा चालू करुनी ।

ध्वनीमुद्रिका भक्ति लाडुनी ।

भक्ता झाना आठव देती ॥ २ ॥

एका बाजू वंधुभक्तगण ।

माता भगिनी सुप्रसन्न मन ।

मधुर निनादें सांई दयाघन ।

देह विचारा शुभवरा गती ॥ ३ ॥

प्रसाद लोणी साक्षर घेउनी ।

शिला धुनी ती मूर्ति वंदुनी ।

स्थाना गुरुच्या नमना जाती ॥ ४ ॥

ज्योत भक्तिची हृदीं तेवुं दे ।

सेवा कार्ये तुशीं होऊं दे ।

पतिपत्नी सुत नासीं रसुं दे ।

मातृपितृ पुण्ये ही विनती ॥ ५ ॥

उत्सर्थांतल्या प्रमुख दिनाला ।

तुम्हां ठेविती जागे निशिला ।

विविधकलांनीं पेकुनि स्तुतिला ।

स्फूर्ति आपुलि बालांना ती ॥ ६ ॥

दोन वृत्तींचा झगडा

*****

तुम्हांला कोणती वृत्ति आवडते ?

कोठेही जा; आपणास दोन वृत्तींचीं माणसें आढळून येतील. त्या वृत्तींना आपण भ्रमर प्रवृत्ति व काक प्रवृत्ति असें म्हणूं या. या दोन प्रवृत्तींत जमीन अस्मानाचें अंतर आढळून येईल.

मध तेवढा ध्यायचा

भ्रमर म्हणजे भुंगा. जेथें जेथें मध आढळून येईल, तेथून तो गोळा करून आणावयाचा. जें गोड मधुर असेल तें निवडून घ्यावयाचें, गोडें तेवढें घ्यावयाचें. नेहमी चांगल्याकडे, गोडाकडे, सुगंधाकडे दृष्टि ही भ्रमर प्रवृत्ति. कुठें कुठें माणसांतही ही वृत्ति आढळून येते. गुण दिसतील तेवढेच निवडावयाचे; सद्गुणांकडे नेहमी लक्ष. दुसऱ्याचे परमाणुतुल्य सद्गुण असतील तेवढेच वापराणावयाचे, त्यांचें कोडकौतुक करावयाचें व दुर्गुणांकडे दुर्लक्ष करावयाचें. त्यांचें मनन, चिंतन करायचेंच नाही. या सात्विक भावनेचा लाभ झालेलीं साधु वृत्तीचीं कांहीं माणसें आजकाल समाजांत वावरत आहेत म्हणून तर समाज चाललेला आहे; परंतु तीं फार थोडीं आहेत.

लक्ष नेहमी घाणीकडे

आतां याच्या उलट काक प्रवृत्ति, ती मोठी विलक्षण असते. सारी जगांतील घाण उपसायची! नेहमी लक्ष घाणीकडे, दुर्गंधाकडे, दुष्ट प्रवृत्तींकडे! अशा वृत्तीच्या माणसांना दुसऱ्याचे दुर्गुण उगाळणें, त्यांचें रसभरीत वर्णन करणें मनापासून आवडतें. नेहमी दुसऱ्यांच्या उणेपणावर, व्यंगावर व वाईटावर दृष्टि खिळलेली!

भ्रमरवृत्ति उगाच नाही अंगी बाणत. ती अंगी बाणायला पूर्व संचिताची, पूर्ण पुण्याईची जोड लागत असते. 'बहुत सुकृताची जोडी। म्हणून विडल आवडी॥' सद्गुणांची आवड व दुर्गुणांची नावड असा हा सामना आहे. माणसाची दृष्टि वाईटाकडे सहज खेंचली जाते. चांगलीकडे खेंचली जायला स्वतःच्या अंगी तसाच चांगुलपणा असावा लागतो. दुर्गुणांकडे ओढा ही झाली माणसाची सहज प्रवृत्ति. त्यामुळे काक प्रवृत्तीचीं माणसें समाजांत बहुसंख्य आढळून येत असतात.

मधुकर वृत्तीची जरूरी

आजकाल कुठेहि पहा; गुणापेक्षां अवगुणांचें अवडंबर माजलेलें आढळून येईल. दुर्गुणांचें स्तोम न माजवितां, त्याचें चर्चितचर्चण न करतां ते दृष्टिआड करण्याची प्रवृत्ति बळावली पाहिजे. समाजांत मधुप किंवा भ्रमर वृत्ति सर्वत्र पसरविल्ली गेली

पाहिजे. भ्रमर प्रवृत्ति म्हणजे बंधुभाव वृत्ति एकमेकांवद्दल सहानुभूति प्रगट करण्याची प्रवृत्ति हीच प्रवृत्ति. दिवसेंदिवस वाढत गेली पाहिजे. ही प्रवृत्ति म्हणजे समाजाचा सर्वाधार. समाजाची धारणा त्या गुणांवर अवलंबून आहे.

यासाठी काकवृत्ति किंवा काकदृष्टि सोडून आपण भ्रमरवृत्तीचा—मध तेवढा निवडून घेण्याची, गुण तेवढे आत्मसात् करण्याची व गुणवान् बनण्याची प्रतिशा करू या.

श्रीसाईनाथ वाचनालय, शिरडी

(ग्रंथपाल यांजकडून)

श्रीसाईनाथ कै. अण्णासाहेब दाभोळकर वाचनालयास देणगीदाखल मिळालेली पुस्तकें व नियतकालिकें:—

भक्तांची नांवें	पत्ता	पुस्तकांची नांवें
१. श्री. माणीकचंद शिवचंद्र पारिख	शिर्डी	हंसू आणि आंसू
२. श्री. विजय बी. कुलकर्णी	अकनूज	अब्राहाम लिंकन (इंग्लीश)
३. रामचंद्र जसाराम हरी रमाणी	शिर्डी	चित्रमय श्रीमद्भगवद्गीता (हिंदी) [किंमत ६ रुपये]
४. श्री. छत्तुमले श्वरदास	मुंबई	राम—सुधा (मराठी)
५. श्री. शिवाजी एम्. शेळ्ये	राहुरी	स्वराज्याची प्रभात (मराठी)
६. श्री. विठ्ठल मांजरेकर	शिर्डी	बंगालचा शेर (मराठी)
७. प्रतापराय मोहनलाल मोदी	बडोदा	भगवद्गीता (गुजराथी)

साप्ताहिकें

१. संपादक बी. पी. चरला	पुलगांव	उजाला
२. „ प्रभाकर शंकरराव पफळेकर	बेळगांव	बेळगांव समाचार
३. संपादिका मालतीबाई तेंडुलकर	मुंबई	हर हर महादेव
४. संपादक वि. ग. कुंटे	अ. नगर	सुदर्शन
५. „ द. र. निसळ	„	संदेश
६. „ चंदनमल म. गुंदेचा	„	नवा मराठा
७. „ रामचंद्र विठ्ठल निसळ	„	आज्ञाद हिंद
८. „ भा. नि निसळ	„	संघशक्ति

दैनिकें

१. संपादक ग. गो. जाधव	कोल्हापूर	पुढारी
२. „ द. श. पोतनीस	औरंगाबाद	अजिंठा

(एप्रिल १९६०)

या महिन्यात भक्तमंडळी श्रीचे दर्शनास बरीच आली होती. खालील कार्यक्रम या महिन्यांत झाले:—

कीर्तन:—ह. भ. प. तुकारामबुवा आजगांवकर, श्री. श्री. बा ऊर्फ बाबुराव देव वकील ठाणे सं. टू. श्री. द. दा. ऊर्फ नानासाहेब रासने पुणे सं. टू., श्रीमती कृष्णाबाई थेवलेकर सातारा. ह. भ. प. निळकंठ सदासिव कुळकर्णी खामगांव व श्री. मराठे. सं. गवई

पुराण:—हिंदीभाषेतून श्री. ह. भ. प. बनारस गिरीजी, (धुळिया) यांचे झाले.

श्रीसाईगीतप्रसाद:—श्री. यशवंतराव देव मुंबई व कुमारी सुप्रभात काळे मुंबई. तबलवादन अण्णा बेरे मुंबई क्वालिटी प्रॉडक्शन साईगीत प्रसाद)

गायक श्री. गणपतराव देवासकर मुंबई श्री. लहानू मास्तर नागपुरे अ. नगर. सौ. मेनका शिरोडकर मुंबई, कु. उषा गाडे मुंबई, कु. रसिका भंडारी खार मुंबई. सौ. प्रमिलाबाई लाड, श्री. उपराव औषकर नगर, श्री. रॉकर जावलकर नगर, कु. सुलभा कांबळी अमरनाथ श्री. श्रीकृष्ण महादेव केतकर वकील इंदौर, श्री. हरी महादेव केतकर इंदौर. वकील उजैन.

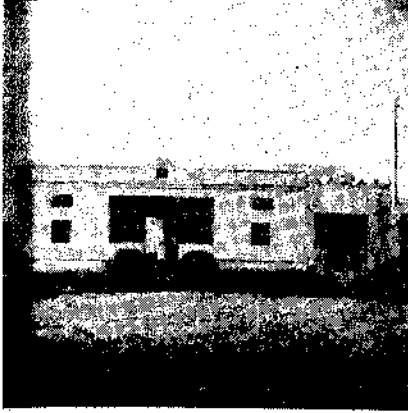
शिवजयंती व महाराष्ट्र स्थापना दिन—

श्रीशिवजयंती व महाराष्ट्र राज्य स्थापन दिन उल्लव दिनांक २७/४/६० बुधवारी पहाटे श्रींचे समाधी मंदिरावरील गच्छीवर श्रीशिवाजी महाराज फोटो पूजन व फळ वंदन, सर्व संस्थान नोकर सेक्रेटरी व प्रतिष्ठित गावांतील मंडळींसह शाळेंतील मुलासुद्धी सर्व मास्तर मंडळींसह झेंडावंदन, दुपारी नाना तऱ्हेचे खेळ, रात्रौ पक्वान्नांचे भोजन व दिव्यांची रोषणाई, मिरवणूक, गायन, कीर्तन बेगरे कार्यक्रम संस्थानचे व्यवस्थापक अधिकारी यांचे हस्ते झाले. त्याचप्रमाणे श्रीसाईनाथ नाट्य मंडळी यांचा (रक्ताचे नाते) या सामाजिक नाटकाचा प्रयोग झाला.

थोर मोठ्यांच्या भेटी—

डि. से. जजसाहेब नगर सहकुटुंब श्रीची पूजाअर्चा प्रसाद आरती करी भाटोपून गेले.

.....

कारेचा पत्ता : 'ABHAY' Hyderabad.

टेलिफोन नं. ४६३८

हैद्राबाद सॅनेटोरियम

खास क्षयरोग्यांसाठी !

हवेशीर आधुनिक सुखसोयीर्नीयुक्त अत्यंत माफक दर असलेले व साईभक्तांनी
चालविलेले एकमेव ठिकाण.

पुण्याहून रेल्वेने फक्त बारा तासांचा प्रवास.

गरीब साईभक्तांसाठी खास सबलत

विशेष माहितीकरिता खालील पत्त्यावर लिहा :—

सुपरिंटेंडेंट हैद्राबाद सॅनेटोरियम,
रमतापूर, हैद्राबाद १३. [आंध्र प्रदेश]

संगीताची मोहिनी
माणसाला मंत्रमुग्ध करते.
त्याचप्रमाणे कुठल्याहि
हृदयंगम चित्राची मुद्रणकृति
वाचकाला नयनमुग्ध करते!

आणि म्हणूनच
हाफ-टोन, लाईन, थ्री अँड फोर कलर ब्लॉक्स,
ऑफसेट प्लेट्स, स्टीरियोज इत्यादि
आणि त्याचप्रमाणे वैशिष्ट्यपूर्ण
सर्वांसुंदर कॅलेंडर्ससाठी—

डी. डी. नेरॉय

५३४, सँडहर्स्ट ब्रिज, चौपाटी, मुंबई
टेलिफोन : ७५०४७

डी. डी. नेरॉय यांनी तयार केलेले श्री साईबाबांचे तीन
रंगी चित्र, द्वारकामाई व इतर एक रंगी फोटो—साईज १० × ८,
१० × १४, १४ × २० व पोस्टकार्ड साहज खालील ठिकाणी
मिळण्याची खास व्यवस्था केली आहे.

श्री. सगुण मेरु नाईक
मु. पो. शिर्डी, जि. अहमदनगर

मुद्रक: श. कृ. सापळे, रामकृष्ण प्रिंटिंग प्रेस, मोरवाग रोड, दादर, मुंबई १५.
संपादक व प्रकाशक : ना. आ. सारवंत, ईस्ट अँड वेस्ट
इन्डियनस विन्डिंग, ४९/५९, आपोलो स्टीट फोर्ट. नंबर १.

4

स्थापना १९१६

साईबाबांच्या
मूर्ती पूजेची भांडी
व
चांदीचे
सोन्याचे
मोत्यांचे

सर्व प्रकारचे दागिने तयार करणारी मुंबईतील विश्वासू सुप्रसिद्ध घेढी

ई. आर. मालपेकर

जितेकर बाल, टाकुरद्वार, मुंबई नं. २

श्री साई वा क्सु धा

“ज्यांना मीच सर्वस्व वाटते व ज्यांना माझी आखंतिक भावढ वाटते, त्यांच्या दृष्टीसमोर मी सदैव असतो. माझ्याविषे त्यांना सारें जग ओसाड वाटतें. सदा-सर्वकाळ त्यांच्या तोंडी माझ्याच गोष्टी असतात. ते माझे ध्यान सदैव करीत असतात, त्यांच्या जिभेवर माझे नांव आखंड खेळत असतें. ते कुठेंही जावोत किंवा येवोत, माझ्या गोष्टींशिवाय त्यांना दुसरें कांहीं आठवत नाही. अशा रीतीने तद्रूप झाल्यामुळे त्यांना काय करावें व काय करूं नये, हें अचूक समजत जाईल. जेथें माझ्या सेवेची व माझ्या नांवाची भावढ आहे, तेथें त्यांच्याजवळ मी सदा-सर्वकाळ तिष्ठत असतो. जे मला अनन्यभावे शरण येतात व ज्यांना माझे स्मरण आखंड होत असतें, त्यांचें माझ्या डोक्यावर ऋण झालेलें असतें. त्यांचा उद्धार करून त्या ऋणाची मी फेड करीत असतो.”

— श्रीसाईसच्चरित

श्री गुरुपौर्णिमा अंक.

[शिरडी संस्थानचें अधिकृत मासिक]

वर्ष ३८ वें]

जुलै १९६०

[अंक ४ था]

: संपादक :

नागेश आत्माराम सावंत

वार्षिक वर्गणी रु. ५ (ट. ख. सह)

टे. नं. २५१२७४

: कार्यालय :

ईस्ट अॅण्ड वेस्ट इ. कं. बिल्डिंग, ४९/५५ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुं. १

प्रिय वाचक—

शिखरी वेशे दरवर्षी पुण्यतिथ्योत्सव व श्रीरामनवमी उत्सव, श्रीसाईबाबांच्या प्रेरणेने मोठ्या समारोहाने व भक्तिभावपूर्वक साजरे केले जातात, त्याचप्रमाणे त्या खालोखाल महत्त्व श्रीगुरुपौर्णिमेनिमित्त होणाऱ्या उत्सवाला आहे आणि तो उत्सव-प्रसंग पुढील आठवड्यांत येत असून त्यानिमित्त श्रीसाईलीलेच्या या अंकांत गुरु-महात्म्यासंबंधी अनेक लेख देण्यांत आले आहेत.

गुरुमहात्म्य आम्ही काय सांगणार ? गुरु म्हणजे प्रति परमेश्वर, त्याचा महिमा ज्यांना त्याची ओळख पटली त्यांनीच गावा. 'हे तो अनुभवाचे बोल!' आणि आजवर अनुभवी साधुसंतांनी गुरुमाऊलीचे महात्म्य परोपरीने गायिले आहे. तेच त्यांच्या शब्दांत सांगण्याचा, अल्प प्रमाणांत कां होईना, आमच्या वाचकांसाठी गुरुमहिमा कथन करण्याचा, हा लहानसा प्रयत्न आहे; आमचे वाचक तो गोड मानून घेतील अशी आशा आहे.

×

×

×

श्रीसाईबाबा हे गुरु महाराजांचे महत्व जाणून होते. गुरुमाऊलीवर त्यांची असीम निष्ठा होती असे दिसून येते. आणि म्हणूनच तर त्यांच्या प्रेरणेनेच शिखरीत प्रतीवर्षी गुरु पौर्णिमा उत्सव मोठ्या समारोहाने साजरा केला जात असतो; परंतु श्रीसाई भक्तांनी नेहमी लक्षांत बाळगण्याजोगी एक महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे त्यांनी आपले शिष्य असे कोणी केले नाहीत व कोणाच्या कानांत गुरुमंत्रही सांगितला नाही.

गुरूचा महिमा व गुरूचा गौरव किती आहे हे जाणत असूनहि ते बहुमानाचे लेणे लौकिकदृष्ट्या ते जरी त्याले नाहीत तरी त्यांचे सारे जीवन गुरुमय बनलेले होते. नांवांत काय आहे ? सारे काही आहे ते कर्तित, त्यांच्या सान्या जीवन्मूर्तील सान्या घटना गुरुकृपेने भारलेल्या होत्या. श्रीसाईबाबा, गुरु, शिष्य व त्यांचे जीवनकार्य ही सारी नाती त्यांच्या जीवनांत एकमेकाशी इतकी निगडित झालेली होती की, त्यांची एकमेकांपासून फारकत करतां घेण्याजोगी नव्हती.

'जगाच्या कल्याणा । संतांच्या विभूति ।' अशा कोटीतील ते होते. त्यांनी गुरुशिष्य सांप्रदायाचा व्याप केला नाही; परंतु सर्वांनी सुखांत, समाधानांत व आनंदांत नांदाचे यासाठी ते परोपरीने झटले. श्रीसाईबाबा म्हणजे माणुसकीचा पूर्णवतार. मानवांचे दुःख, दैन्य दूर करावे, मानवांतील दानव नाहीसा करावा, मानव चित्तामुक्त व रोगमुक्त व्हावा, यासाठी ते परोपरीने झटले व त्यांनी अभिवचन देऊन ठेवल्याप्रमाणे आजही त्यांच्यामार्गे ते कार्य तितक्याच किंवा अजून अधिक जोमाने अखंड चालू आहे.

×

×

×

श्रीसाईबाबांच्या कार्याचा यशोभ्वज त्यांच्या ह्यातीत ज्या ऐश्वर्याने व वैभवाने फडकत होता, त्याच वैभवाने व दिमाखाने तो त्यांच्यामार्गे आजही डौलाने फडकत आहे. शिरडी म्हणजे साईभक्तांची पुण्यपावन गंगोत्री, ठायीं ठायीं कितीही साईघामें निर्माण झाली तरी त्या गंगोत्रीचें महत्त्व व महात्म्य कधीही तिळभर कमी होणार नाही. उलट तें उत्तरोत्तर वाढतच जावयाचें आहे व तसें तें वाढत चाललें आहे.

हें स्थानमहात्म्य, त्याची असंख्य भक्तांच्या मनाला लागून राहिलेली अखंड ओढ व साईबाबांच्याठायीं घाढत चाललेली जनतेची भक्ति ध्यानीं भागून तिच्यापासून येनकेन प्रकारेण फायदा करून घेण्याचे प्रयत्न मधून मधून चालू असतात. 'साई दरबार,' 'द्वारकामाई' यासारखी जनतेचीं मनं आकृष्ट करणारी व भोळ्या मनाला भुरळ पाडणारी शब्दयोजना करून स्वार्थासाठीं जो आभास निर्माण केला जात असतो, त्यापासून जनतेनें नेहमीं सावध राहिलें पाहिजे.

कोणी काय वाटेल तें करो; कोणत्या गोष्टीचें आचरण करण्यांत साईबाबांची भक्ति केल्याचें पुण्य पदरीं पडतें याचा विचारी भक्तांनीं स्वतःशीं विचार व त्याप्रमाणें आचार केला पाहिजे. ज्या प्रयत्नांच्या पायाशीं स्वार्थ पुजला गेला आहे, तो प्रयत्न कधीहि सफल होणार नाही, आजवर सफल झालेला नाही.

साईबाबा ही आपले मनोरथ पूर्ण करणारी विभूति आहे. त्यांना मनोभावे जो शरण गेला, त्याला त्या शरणागतीचें सुंदर फळ चालायला मिळाल्याशिवाय रहाणार नाही. परंतु त्यासाठीं वाटाड्याची मात्र जरूरी नाही. येथें प्रत्येकानें मनोमन साक्ष पटवून घ्यावची आहे. जें कांहीं करायचें तें मनाला ग्वाही ठेऊन करावयाचें, येथें मध्यस्थाची किंवा वाटाड्याची जरूरी नाही.

साईलीलेंतून हें वेळोवेळीं आम्हांला परोपरीनें सांगावें लागत आहे; कारण आजकाल जिकडे पहाचें तिकडे भोळ्या भाविकांस फसविण्याचे प्रयत्न फार चाललेले आहेत. स्वतःचा स्वार्थ साधण्यासाठीं कल्पक लोक नाना प्रकारच्या युक्त्या लढवीत आहेत व बहुसंख्य भक्तांच्या मनाला भुरळ पाडणाऱ्या साईबाबांच्या नांवाचा संबंध जोडून देत आहेत. अशावेळीं भक्तांना सावधगिरीची सूचना देणें, हें आमचें कर्तव्य आहे.

× × ×

शिरडी येथें श्रीसाईबाबांच्या दर्शनासाठीं व नवस फेडण्यासाठीं येणाऱ्या भक्तांसाठीं शक्य त्या सुखसोयी शिरडी संस्थान समिति झटून यथाशक्ति करीत आहे. अजूनही किती तरी सुखसोयी व सुधारणा करण्यास वाव आहे व त्या शक्य तेवढ्या लौकिक अंमलांत याच्या, या दृष्टीनें संस्थान समिति पावलें टाकीत आहे. श्रीसाईबाबांच्या व जनता जनार्दनाच्या कृपेनें या पुढील काळांत शिरडीला आदर्श स्वरूप लौकिक प्राप्त होईल अशी आपण अपेक्षा करू या.

बाबांची लीला

हा बाबांचा कृपाप्रसाद

श्री. चंद्रसेनराव रामराव मोहिते, मु. राजेवाडी, पो. भोर, जि. उत्तर सातारा;
३ लिहितात कीं,

‘मी आज दहा वर्षांपासून शिर्डीस श्री बाबांच्या दर्शनासाठी सर्व घरांतोळ मंडळीसह येत असतो व आम्हां सर्वांचा श्री बाबांवर पूर्ण भ्रंशवसा आहे. मी स्वतः श्री बाबांच्या तीनही उत्सवांस दरवर्षी येत असतो.

ता. ३ मार्च १९६० ची गोष्ट. मी तापाने आजारी पडलों. शिर्डीस येऊं लागल्या-पासून मी स्वतः पुष्कळदां आजारी पडलों. व त्याला उपाय म्हणजे श्री बाबांची उदी पाण्यांत घालून पिणे व अंगाला लावणे असा माझा नियम आहे. मी श्री बाबांची पूजा रोज दोन वेळां नित्य नियमाने करतो. ता. ३ मार्चला मी जो आजारी पडलों तो माझे दुखणे फारच वाढत गेलें. तें इतकें वाढलें कीं, तापामुळे मधून मधून मी सेमी-अनकॉशस होतो. या आजारांत पाण्यामध्ये उदी टाकून ज्याप्रमाणें मी हमेशा आजारी पडल्यावर घेत होतो, त्याप्रमाणें ती घेण्याचें मला भान राहिलें नाहीं व घरच्या मंडळींनाहि आठवण झाली नाहीं. फक्त ते मला उदी लावीत होते.

दरम्यान माझी तब्येत फारच बिघडली व जवळ जवळ १२ मार्चला वडिलांनीं भोरचे डॉक्टर कॅप्टन बाबरे यांस आणलें. तशांतहि मी इंजेक्शन वगैरे घेण्याचें नाकारलें. एवढ्यावरहि घरची मंडळी सौ. आई व वडील हे थांबले नाहींत. लगेच दुसऱ्या दिवशीं वडील पुण्यास गेले व पुण्याचे प्रख्यात डॉक्टर श्री. व्ही. एस्. प्रयाग यांस आणलें. ज्यावेळेस डॉक्टर प्रयाग राजेवाडीस आले. त्यावेळीं मी सेमी-अनकॉशस होतो. नाइलाजास्तव घरच्या मंडळींनीं एवढी खटपट केली म्हणून मी त्यांचें औपघ घेतलें. कारण आज माझ्या वडिलांचें वय ८४ वर्षांचें व सौ. आईचें ७६ वर्षांचें आहे म्हणून त्यांना दुखावितां आलें नाहीं. ज्या दिवशीं डॉ. प्रयाग आले, त्याच्या आदल्या दिवशीं मी माझ्या कुटुंबास सांगितलें कीं, ‘ज्याप्रमाणें मी आजारी पडल्यावर श्री बाबांची उदी पाण्यांत टाकून घेतों, त्याप्रमाणें ती मला द्या’ व त्याप्रमाणें ती घेतल्यावर माझ्या आजारास उतार पडून ताप १८ मार्चला उतरला. हा ताप टायफॉईडचा होता, त्यामुळे २७ मार्चपर्यंत दुसऱ्याच्या मदतीशिवाय कोणत्याहि प्रकारची हालचाल करता येत

नव्हती. ता. २७ मार्चला रात्री मी सर्व मंडळींना सांगितलें कीं, माझा ताप उतरला असून मला फक्त अशक्तपणा आहे. तेव्हां मी ता. १ किंवा २ एप्रिलला कोणीतरी बरोबर घेवून श्री बाबांच्या रामनवमीच्या उत्सवास जाणार. ता. २८ मार्चला गुढी-पाडव्याच्या दिवशी श्री. आबासाहेब देशमुख, दर्यापूरकर, आमचे मेव्हणे यांची एक्सप्रेस तार आली कीं माझ्या भगिनी सौ. कुसुमावतीबाई अतिशय खीरियस आहेत. तार मला १ वाजतां मिळाली व जरी माझी परिस्थिति जाण्यासारखी नव्हती तरी मी श्री बाबांची प्रार्थना करून माझा भाचा चि. अशोक देशमुख व माझ्या सौभाग्यवती असे तिथें दुपारी ३॥ वाजतां राजेवाडीहून दर्यापुरास जाण्यास निघालों.

आम्ही ३० मार्चला पहाटे दर्यापुरास पोहोचलो. तेथें जाऊन पाहतो तों माझ्या बहिणीचें बल्ड-पेशर २२०/१२० असें होतें व नाकांतून रक्त वहात होतें. याप्रमाणें त्यांची तब्येत होती. माझी बहीण श्री बाबांना मानते व अनेकदां ती शिर्डीस श्री. बाबांच्या दर्शनास गेली आहे.

या सर्व दरम्यान माझ्यापुढें एकच विचार उभा रहात होता कीं यावेळीं मला रामनवमीच्या उत्सवास शिर्डीस जातां येत नाहीं. परंतु श्री बाबांची इच्छा असल्यावर काय होणार नाहीं? ता. ३ एप्रिलला दर्यापूरचे दोन्ही डॉक्टरांनीं मला सांगितलें कीं, “तुमच्या बहिणीस कोणत्याही प्रकारचा धोका नाहीं व तुम्ही शिर्डीस रामनवमीसाठीं जाऊं शकतां.” त्याप्रमाणें मी दर्यापुराहून रामनवमीस शिर्डीस गेलों.

माझी बहीण जरी श्री. बाबांना मानते तरी तिनें श्री बाबांचें चरित्र डिसेंबर १९५९ पर्यंत कधीच वाचलें नव्हते, परंतु हें पुढचें आजाराचें टाळण्यास कीं काय तिनें मला श्री साईचरित्र पाठवून देण्यास कळविलें. त्याप्रमाणें मी जानेवारी १९६० मध्यें तिला श्री साईचरित्र पाठवून दिलें. तेव्हांपासून आजारी पडेपर्यंत ती श्री साईचरित्र वाचीत होती. आतां तिची तब्येत पुष्कळ सुधारली आहे.

श्री साईमाउली भक्तांसाठीं कशी धावून येते व संकट कसें निवारण करते व भक्तांची दर्शनाची इच्छा कशी पार पाडते, याचा हा एक अनुभव आहे. कारण माझे स्वतःचें आजारपण व रामनवमीच्या सुमारास माझ्या बहिणीचें आजारपण अशा परिस्थितीत मला उत्सवास येण्याची अगदींच शक्यता वाटत नव्हती. पण श्री बाबांची इच्छा असल्यावर काय होणार नाहीं?

श्रीसाईबाबांचा प्रसाद

श्री. ज. ह. वीरकर सु. मनोहरवाडी, पो. मुल्लंड (पूर्व), मुंबई नं. ४९ हे आपला अनुभव कळविताना लिहितात कीं, १९५२ सालापासून वेळ काढतां काढतां, १९५४ सालीं मी प्रथम शिर्डीस गेलों. तेथील पवित्र वातावरण व भक्तांचा भाव पाहून मन बरेंच भारावून गेलें. गुस्वारचे सर्व कार्यक्रम पाहून मनाला

प्रसन्नता वाटली. दुसऱ्या दिवशीं बाबांच्या समाधीसमोर परंतु गॅलरीत बसून मनोभावे बाबांची प्रार्थना करित होतो ' बाबा ! दोन वर्षांच्या प्रयत्नांनंतर आज आपल्या पायांची धूळ माझ्या मस्तकीं लागली. निदान वर्षांतून एकदांतरी असा योग यावा हीच मोठी इच्छा.' बाबांच्या आवेगाने मन कंठ अगदीं दाटून आले. कठड्यास टेकून, डोळे मिटून घेतले. श्री साईचरणांचे ठसे अंतकरणांत उमटवून घेत होतो तोंच एक लहानसा गारगोटीचा दगड माझ्या उजव्या मांडीवर पडला. जरा दचकलो ! कोणी सुलाने बाहेरून मारलेला दगड सहज येऊन पडला असेल. त्यांत काय चौकशी करायची ! असा विचार येऊन टाकून देण्यासाठी तो उचलला. हात फिरवितांच त्याचा तळभाग दिसला मात्र ! अन् नेत्र ठिपकू लागले. तळान्या भागावर अतिसुंदर, उजव्या पावलाचा ठसा स्पष्ट दिसला. लगेच मस्तक वांकले, त्या पावलाचे सुंवन घेतले. मनांत म्हटले ' या पामराला बाबांनीं प्रसाद दिला.' तेव्हांपासून ते ' पाऊल ' देवांच्या समवेत पुजिले जाते.

श्री गुरु पौर्णिमा उत्सव

श्रीसच्चिदानंद सद्गुरु साईबाबा संस्थान शिर्डी, जि. अहमदनगर, यांच्या सालाबादप्रमाणे श्री गुरु पौर्णिमा उत्सव आषाढ शु। १३ शके १८८२ गुरुवार (दिनांक ७-७-१९६०) पासून तीन दिवस श्रीक्षेत्र शिर्डी येथे होणार आहे. व तो शनिवार (दिनांक ९-७-७०) रोजी समाप्त होईल.

दि. ७-७-६० ला सकाळीं ६ वाजल्यापासून २४ तास श्रीसाईनाम संकीर्तन व श्रीसाई चरित्र परायण हे कार्यक्रम होतील.

वर्गणीदारांस सूचना

श्रीसाईलीलेचा अंक न मिळाल्याबद्दल मधून मधून वर्गणीदारांच्या तक्रारी येत असतात. श्रीसाईलीलेचे अंक दर महिन्याच्या ३० तारखेस वक्तशीरपणे पोस्टांत पडत असतात. तरी ४ तारखेपर्यंत अंकाची वाट पाहून नंतर पोस्टांत चौकशी करण्यांत यावी. इतकेहि करून अंक न मिळाल्यास श्रीसाईलीला कचेरीस कळविण्यांत यावे. वर्गणीदारांकडे अंक वक्तशीरपणे जावे, यान्नाबतीत जास्तोत जास्त दक्षता बाळगली जात असते. कांहीं ठराविक वर्गणीदारांकडून अंक न मिळाल्याबद्दल वर्षांतून ५।६ वेळां तरी तक्रारी येतात. तरी अशा वर्गणीदारांनीं बरील सूचनेकडे कृपा करून जरूर लक्ष पुरवावे.

व्यासमुनींचें महत् कार्य

नमोऽस्तु ते व्यास विशालबुद्धे

फुल्लारविदायतपत्रनेत्र

येन त्वया भारत तैल पूर्णः

प्रज्वालितो ज्ञानमयः प्रदीपः

[लेखक : आप्पाराव]

महामुनी व्यास म्हणजे भारतीयांचेच नव्हे तर साऱ्या जगांतील लोकांचे परास्पर गुरु शोभतील एवढें प्रचंड उपकारक त्यांचें कार्य आहे. म्हणूनच गुरु पौर्णिमा अर्थात् व्यास पूर्णिमा साजरी करावयाची. हजारों वर्षांपूर्वी ते या भारतांत होऊन गेले, परंतु त्यांनीं भारताला महाभारताच्या रूपानें जो अमोलिक ठेवा देऊन ठेविला आहे, त्याच्या बळावर भारत आजही ताठ मान करून साऱ्या जगापुढें मानानें खडा आहे, ही पुण्याई व कर्तवगारी व्यासमुनींची !

भारतीय संस्कृतींत महामुनी वेद व्यासाचें महात्म्य फार मोठें आहे. आमच्या संस्कृतीचा तें सर्वाधार आहेत. कथानकांच्या, गोर्धीच्या व महाकाव्यांच्या रूपानें एखादी संस्कृति टिकाऊ, सर्वगामी व लोकप्रिय करी करतां येते हें त्यांनीं हजारों वर्षांपूर्वी दाखवून दिलें.

व्यासांचें तिहेरी कार्य

त्यांनीं अत्यंत महत्त्वाचें असें तिहेरी कार्य यशस्वी रीतीनें पार पाडिलें आहे.

- (१) आमचें वेदवाङ्मय हें सर्वत्र विखुरलेलें व अस्ताव्यस्त स्थितींत होतें. त्याला सुसंघटित व सुव्यवस्थित स्वरूप देण्याची संपादकीय कामगिरी वेदव्यासांनीं पार पाडिली.
- (२) वेदांत सूत्रांच्या आधारे त्यांनीं भारतीय तत्वज्ञानाला सुयोग्य स्वरूप दिलें.
- (३) महाभारतासारखें महान् व उपकारक महाकाव्य त्यांनीं जगाला दिलें.

आमच्या तत्वज्ञानांत एकवाक्यता व एकसूत्रीपणा कसा आहे हें त्यांनीं दाखवून दिलें. त्यांच्यामुळें भारताला अत्यंत प्राचीन पूर्वेतिहासाचा लाभ झाला. एका व्यक्तीनें हें केवढें मोठें प्रचंड कार्य करून ठेविलें आहे ! त्यांना माणूस कोण म्हणेल. ते देवांचे देव होते. महाभारत त्यांनीं श्रीगजाननाकरवी लिहविलें.

आधुनिक काळांतील इतिहास संशोधकांनीं त्यांच्या काळाची साधारण रूपना करून देण्याचा प्रयत्न केला आहे. साधारणपणें साडेतीन हजार वर्षांपूर्वी वेदव्यास